

Javnomnenjsko dojetanje kriminalitete in odzivanja (postmodernega) kazenskopravnega sistema

Saša Kmet* in Vanja Žižmond**

Prispevek obravnava razmerja med javnim mnenjem, množičnimi mediji in dojetanjem kriminalitete ter delovanjem kazenskopravnega sistema v postmodernem obdobju, ki ga med drugim zaznamujeta politizacija strokovnih (denimo kriminoloških) vprašanj in vpetost v tako imenovane populistične koncepcije demokracije. Po uvodni komunikološki razgrnitvi konceptov javnega mnenja in množičnih medijev je predstavljen konstrukt »gotskega populizma« kot morebiti ustrežnejšega pojasnjevalnega mehanizma ljudskega vrednotenja deviantnih (kriminalnih) pojavov v razmerju do znanega sociološkega pojava - moralne panike. Naslovljene in problematizirane so temeljne poteze konstruiranja domnevno punitivne narave javnega mnenja (kar je priročno povezano s čedalje represivnejšimi usmeritvami zahodnih kriminalitetnih in kaznovalnih politik), ki pa je dejansko precej bolj kompleksno vprašanje in neločljivo povezano s strukturnimi ter kulturnimi značilnostmi postmodernih (kapitalističnih) skupnosti. S primerjalno analizo (tudi kvalitativno nasprotnega medijskega spremljanja dveh dejanskih kriminalnih primerov v Veliki Britaniji in na Norveškem so podane osnovne ugotovitve o sodobnem medijskem poročanju o zločinu, njegovih protagonistih ter njihovih žrtvah. V zaključku sestavka avtorja v kritičnem, a optimističnem duhu opozorita na inherentno kontingentnost vsakršne družbene ureditve, v kateri sicer moremo identificirati značilne strukturno in kulturno pogojene emocionalne odnose do subjektov kazenskopravnega sistema, ki pa so v optiki priznavanja in spoštovanja (so)človekovega dostojanstva, njegovih temeljnih pravic ter življenjskih priložnosti v okviru zagotavljanja izpolnjujoče čustvene svobode in samodoločenosti nedvomno spremenljivi.

Ključne besede: kriminaliteta, javno mnenje, dojetanje kriminalitete, sredstva javnega obveščanja, kazenskopravni sistem, postmoderno obdobje

UDK: 316.653: 343.3/.7

Uvodna umestitev problema

Razvoj zahodnih kriminalitetnih politik je v zadnjih desetletjih ubral povsem drugačno pot, kakor bi bilo pričakovati, upošteva razmere v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Garland (2001) identificira propad ideala »kaznovalnega blagostanja« (prev. po Pečar, 2003: 99) v luči ugotovitve, da so se modernizacijski procesi, težeči k vse večji racionalizaciji in civiliziranosti (kaznovanja), obrnili v nasprotno (punitivno in ekspresivno) smer. Vse kardinalnejše spremembe v konfiguraciji kriminalitetnopolitičnega polja pričajo o transformacijah širših družbenih struktur in institucij.¹ Na strukturni ravni so ti procesi posledica (Garland, 2001: 174): (a) asimilacije novih

elementov (na primer osrednje vloge žrtve, poudarjanja kriminalitetne prevencije, obnavljalne pravičnosti itn.) v kazenskopravni sistem; (b) sprememb v ravnotežjih in relacijah (na primer med kaznovanjem in tretmanom, državnim in zasebnim angažmajem, instrumentalnimi sredstvi in ekspresivnimi cilji, pravicami obdolžencev in javno varnostjo itn.); (c) sprememb v razmerju kazenskopravnega polja do njegovega okolja (na primer do političnih procesov, javnega mnenja, aktivnosti civilne družbe itn.). Po(zna)moderna je transformirala socialne, ekonomske, kulturne, politične in druge družbene okoliščine, na katerih so temeljili vzvodi modernega nadzorovanja

cialnih pomoči, poudarek na »odgovornosti« posameznika, fleksibilizacija delovne sile v obliki širjenja prekarjih zaposlitev) vodijo v ekspanzivno in strožjo kriminalitetno politiko. Nujno dopolnilo mezdne in socialne negotovosti je kriminalizacija revščine, saj je za ohranjanje pokornosti mezdnih delavcev nujna krepitev kaznovalne države. Razvojna pot transformacije od socialne h kazni niški državi se je začela v ZDA (dobra dva milijona zaprtih oseb, zlasti temnopoltih, pristajanje na tako imenovano novo penologijo, razcvet zasebne zaporske in varnostne industrije) in se prek VB občutno širi tudi po Evropi.

* Saša Kmet, doktor pravnih znanosti (saskmet82@gmail.com).

** Vanja Žižmond, univ. dipl. komunikologinja, podiplomska študentka strateškega tržnega komuniciranja na Fakulteti za družbene vede in dodiplomskega programa ekonomije na Ekonomski fakulteti v Ljubljani, asistentka za odnose z javnostjo (zizmond.vanja@gmail.com).

¹ Wacquant (2008) ugotavlja, da cilji neoliberalne ekonomske politike (pešanje socialne države, deregulacija trgov, zmanjševanje so-

in odzivanja na kriminaliteto.² Vznikli problemi kriminala in vsesplošne negotovosti so postavili pod vprašaj legitimnost in učinkovitost institutov ter institucij kaznovalnega blagostanja,³ zaznana omejenost moči nacionalne države pa je vodila v ukrepe politike in kulture »post-blagostanja«.⁴ Dojemanje in obvladovanje zločina in zločincev, (ne)blagostanja in družbenega reda postajata vse bolj prežeti s »kolektivnimi« čustvi strahu, resentimenta in sovražnosti⁵ (prav tam: 75–77).⁶ Multidimenzionalni vpliv postmodernih družbenih procesov na pojav kriminalitete vsebuje (prav tam: 90): (č) več priložnosti za izvršitev kaznivega dejanja; (d) zmanjšanje situacijskega nadzora; (e) širjenje »rizične« populacije; (f) redukcijo učinkovite samokontrole in neformalnih nadzorstvenih mehanizmov. Pisec na splošni ravni identificira naslednje najvidnejše spremembe v delovanju kazenskopravnih sistemov (podrobneje prav tam: 8–20, 127–131, 137–165, 179–181, 193–196): (1) umik rehabilitacijskega ideala; (2) (ponovni) vznik punitivnih sankcij in ekspresivne »pravičnosti«; (3) spremembe v čustvenem tonu kriminalitetnih politik; (4) vrnitev žrtve; (5) najpomembnejše je, da zaščitimo javnost; (6) **politizacijo in novi populizem** – motrenje kriminala ni več prepuščeno (zgolj) profesionalcem, tj. ukrepanju na podlagi izsledkov informi-

ranih raziskav; »emocionalni«, tj. populistični (partikularno interesni) politični diskurz, naslanjajoč se na javno mnenje in po drugi strani oblikujejo ga, spremlja in determinira praktično vsako pomembnejšo (kriminalitetno)politično odločitev;⁷ (7) vnovično iznajdbo zapora; (8) transformacijo kriminološke misli; (9) širjenje infrastrukture za preprečevanje kriminalitete in varnost (v) skupnosti; (10) civilno družbo in komercializacijo nadzorovanja kriminalitete; (11) nove usmeritve menedžmenta in praks ravnanja; (12) stalen vtis kriznosti.

Garland (prav tam: vii–viii, 23–26, 201–203) ne zatrjuje, da med sistemi kazenskega pravosodja posameznih držav ne obstajajo razvidne razlike, opozarja pa, da bi partikularni raziskovalni interesi utrpeli težavo »globalne nerelevantnosti«, ter se zaveda »stroškov« globalnih analiz, zlasti poenostavljanja, neustreznega posploševanja in zanemarjanja pomembnih variacij. Tonry (2007: 1–18) svetuje zadržanost ob nekritičnem sprejemanju Garlandovih zaključkov, ki v prvi vrsti temeljijo na analizi ameriške in angleške družbe (kar sicer ne zanika njunega globalizacijskega vpliva), ter opozarja na nevarnost ignoriranja pomembnih (parcialnih oziroma »lokalnih«) politik, praks, postopkov in rezultatov. Avtor poziva h *kontingentnemu* primerjalnemu pristopu – k identificiranju tistih (a) *tveganih*, (b) *zaščitnih*, (c) *nevtralnih* pojavov (dejavnikov oziroma faktorjev), ki »verjetnostno« (ne) korelirajo z usmeritvami konkretnih (ne)punitivnejših penalnih politik. Zanj so globalni ekonomski in socialni procesi postmoderne, ki naj bi vodili v unificirano kazenskopravno odzivanje, tako imenovani ne-dejavniki (nevtralni faktorji), ki predstavljajo ozadje vseh zahodnih družb in ki se na ravni (primerjalne) kriminalitetne politike v vsej medkulturni različnosti manifestirajo šele v interakciji s specifičnimi (lokalnimi) tveganimi ali varovalnimi elementi. Z drugimi besedami – nevtralni dejavniki razložijo hkrati preveč in premalo. Rizični dejavniki (vodeči k večji represiji), ki jih je koristno osvetliti ob prizadevanjih razumeti glavne poteze kazenskopravnih sistemov specifičnih družbenih okolij, so naslednji (podrobneje prav tam: 18–38): (1) *konfliktna politična kultura*;⁸ (2) *ustavna ureditev*;⁹ (3) **množični mediji**; (4) *an-*

² »Ekonomska kontrola« in »družbeno osvobajanje« povojne socialne demokracije sta prešla v postmoderno »ekonomsko osvobajanje« in »družbeno kontrolo« (Garland, 2001: 100).

³ Sisteme »kaznovalnega blagostanja« zaznamujejo zlasti naslednje dimenzije (prav tam: 27–51): (a) rehabilitacija; (b) relativna nedoločnost kazenskih sankcij; (c) klasifikacija obsojencev; (č) vloga strokovnjakov; (d) znanstvenoraziskovalna dejavnost. Podstavbo »države blagostanja« omogočajo predvsem: (e) socialno delo; (f) izobraževanje; (g) pomoč revnim; (h) uspešnost (neformalnega) družbenega nadzorstva; (i) gospodarska usklajenost; (j) podpora družbenih elit; (k) vrednotenje (ne)uspešnosti izključno s problemom (ne)implementiranja posameznih institutov; (l) skorajšnja odsotnost pomembne javne in/ali politične opozicije.

⁴ Za institucije blagostanja, tj. socialne države, je v postmodernem obdobju značilno (prav tam: 92–94): (a) naraščanje njihovega števila; (b) povečanje pričakovani javnosti; (c) neodzivnost birokracije; (č) upadanje kredibilnosti državnih ukrepov.

⁵ »Ogorčenje in jeza sta kulturna antidota strahu in tesnobe, odkrito izražanje prve skupine čustev pa je del tolažbe in terapije za drugo.« (Prav tam: 145.) Sistematično o pomenu čustev za delovanje kazenskopravnega sistema v postmodernem družbenem kontekstu gl. Kmet, 2011.

⁶ Ključne ekonomske, kulturne, politične in socialne postmoderne trende, ki so pretresli (tudi) sisteme kazenskega pravosodja, lahko razvrstimo v pet glavnih skupin (prav tam: 77–78): (1) dinamika kapitalistične proizvodnje in tržne menjave ter ustrezajoči napredek v tehnologiji, transportu in komunikacijah; (2) prestrukturiranje družine in gospodinjstva; (3) spremembe v družbeni »ekologiji« mest in predmestij; (4) **vzpon (elektronskih) množičnih medijev**; (5) demokratizacija socialnega in kulturnega življenja (toda s hkratnim izključevanjem marginaliziranih skupin).

⁷ V satiri je komik Colbert tovrstne fenomene označil s terminom *truthiness*; ta označuje »resnico«, ki jo mislec »(pre)pozna intuitivno« (*from the gut*), ne oziraje se na (nasprotno) dokaze, zakonitosti logike, strokovno preučitev, obstoječa dejstva. Za asociacijo gre zahvala kolegu mag. Keršmancu.

⁸ Zanj so značilni dominacija in stalen ideološki boj najmočnejših političnih opcij z neprestanimi poskusi diskreditiranja potez nasprotnika, nadalje še elektorski sistem volitev z izrazitimi predvolilnimi kampanjami in bolj ali manj izmenično menjavanje opcij na oblasti (zlasti v angleško govorečih deželah).

⁹ Faktor ustavne ureditve opozarja na zakonitosti *volitev* oziroma imenovanj (kazenskih) sodnikov oziroma tožilcev ter na njihovo vlogo v *konkretnih primerih*, tj. »(ne)dovzetnost« za partikularna (politična)

glo-ameriško okolje; (5) **populistične koncepcije demokracije**. Varovalni dejavniki pa zajemajo pojave: (a) *konsenzualnih političnih kultur*;¹⁰ (b) *profesionalnih kadrov*; (c) *frankofonskega okolja*; (č) *strokovno utemeljenih kriminalitetopolitičnih odločitev*. Javno mnenje in množični mediji sta v nakazanem kontekstu komunikološka fenomena, ki brez dvoma pomembno zaznamujeta polje kriminološkega zanimanja.¹¹

Temeljno o javnem mnenju in množičnih medijih

Javno mnenje v osnovi pomeni vlado nad vlado kot odnosom med državo in državljanji. Obče sprejete definicije javnega mnenja (in drugih povezanih konceptov – javno oziroma publiciteta, javnost oziroma publika kot nosilec javnega mnenja ter objavljane oziroma publiciranje javnega mnenja) ni,¹² kljub temu pa je javno mnenje nujno potrebno za legitimacijo nosilcev oblasti, ki se sklicujejo na privolitev vladanih, iz katere naj bi izhajala njihova oblast (Splichal, 1997: 7). Gre

⁹ mnenja in zahteve. V tej optiki sta ZDA in Anglija ločeni od drugih zahodnoevropskih držav, Kanade ali Avstralije, saj v nobeni izmed njih sodniki in tožilci (pri slednjih z izjemo Švice) niso izvoljeni, temveč imenovani, prav tako pa so (vsaj na deklaratorni ravni) ločeni od političnih vplivov v posameznih primerih. Volitve in položaj sodnikov in tožilcev (v ZDA neločljivo umeščenih v okolje »lokalnih pričakovanj«, v Angliji pa pod okrilje centraliziranih političnih interesov, v obeh primerih podprtih z »ustreznim« pokrivanjem množičnih medijev) neizbežno spremljajo emocionalni pozivi volilnemu telesu (in volilnega telesa) v obliki naslavljanja (in posledičnega podkrepljevanja) ter obljubljenega »razreševanja« (med drugim) ljudske tesnobe in strahu (pred kriminaliteto) tudi s pomočjo (intenzivnejše) punitivne naravnosti do storilcev kaznivih dejanj.

¹⁰ Konsenzualne ureditve zaznamuje obstoj številnih političnih strank, njihova proporcionalna zastopnost v predstavniskem telesu, oblikovanje širših vladajočih koalicij in bolj izrazita politična kontinuiteta oblasti (»konsenzualnih« je večina držav kontinentalne zahodne in severne Evrope). V vladajočih strukturah in političnih tradicijah konsenzualnih ureditev je v nasprotju s konfliktnimi manj verjetno, da bo prihajalo do radikalnih oblastnih sprememb, na primer do »všečnega« zaostrovanja kaznovalne politike (glej tudi Lijphart, 1999).

¹¹ Za pregled domačega raziskovalnega publiciranja o medijskem poročanju o kriminaliteti glej Bučar-Ručman, 2009: 79–101.

¹² Habermas (1969) definira dve obliki publicitete, ki obstajata v javnosti in imata dve ločeni funkciji – kritično in manipulativno. Razkol med obema opredeljuje merilo procesa demokratizacije v urejenih družbah. Na tem mestu se soočamo z vprašanjem definicije javnega mnenja. Pisec v zgodnejšem obdobju razume javnost kot publiko, ki je nosilec javnega mnenja in ima funkcijo kritike v odnosu do oblasti. Kasneje jo opredeli kot komunikacijsko strukturo, ki je s svojim temeljem v civilni družbi zakoreninjena v družbenem življenju, končno pa z njenimi političnimi funkcijami v povezavi s komunikativno močjo in deliberativno politiko.

za multidimenzionalni pojem, ki zahteva širšo sistematično obdelavo. Ideja javnosti oziroma javnega sega v čas politične filozofije antične Grčije, kasneje Rima, razvijala pa se je v obdobju razsvetljenstva; koncept javnega mnenja je produkt angleške in francoske politične filozofije v obdobju nastajanja liberalne meščanske javnosti sredi 18. stoletja. Splichal (prav tam: 22) obravnava naslednje sfere dojetanja koncepta javnosti: (a) specifično socialno kategorijo – publiko; (b) specifično (javno/zasebno) naravo kake dejavnosti ali prostora; (c) določeno področje (javno sfero, domeno) družbenega življenja in načelo javnosti (publicitete); v končni instanci pa avtor navedene pomenske dimenzije poveže v (č) mnenjsko razsežnost obravnavanja javnosti oziroma javnega mnenja. Ob tem opozarja, da »javnega mnenja ni mogoče razumeti kot posamičnega, enotnega mnenja relativno velike skupine ljudi (množice, javnosti, publike, občinstva ali celo prebivalstva, ljudstva ali naroda); lahko je le konglomerat različnih in tudi nasprotujočih si mnenj« (prav tam: 44).

Pisec poudarja, da mora mnenje nastopati v treh pomenih, da postane javno (prav tam: 42): (1) kot mnenje, ki je javno izraženo; (2) kot mnenje, ki ga izraža javnost; (3) kot (vsako) individualno mnenje o javnih zadevah. Sodobno empirično preučevanje javnega mnenja aktualizira tretji pomen (javne zadeve), kjer je javnost dojeta s podobo agregiranih posameznikov. Tovrstno raziskovanje naj bi po Bourdieuju (2001) temeljilo na obstoju soglasja o pomembnih temah, ki so v danem trenutku na medijski agendi in ki jih je treba kot anketno vprašanje (v raziskavah javnega mnenja) zastaviti javnosti. Takšen konsenz pa je lahko le rezultat dejanskega javnega mnenja, ki v resnici ne obstaja oziroma obstaja zgolj kot »fantom« (Splichal, 1997: 42). V sodobnih družbenih konstelacijah se vse pogosteje uporablja koncept mnenjskega oziroma razpoloženskega ozračja, kjer ni več v ospredju spreminjanje mnenj, ampak je v prvo vrsto pozornosti postavljena kategorija stališč. Slednja so podvržena transformacijam, ki jih narekujejo človeške težnje k ohranjanju kognitivne konsonance (tj. k usklajevanju stališč in vedenjskih vzorcev v organiziranju subjektovega »sveta«) oziroma k izogibanju kognitivnim disonancam.

Množični mediji določajo »meje legitimne javne razprave v družbi« (prav tam: 336) v procesu tako imenovanega prednostnega tematiziranja.¹³ Splichal ugotavlja, da so dogodki in

¹³ Razmah študij prednostnega tematiziranja umeščamo v sredino osemdesetih let prejšnjega stoletja kot del širšega tematskega področja medijskih študij. Proces prednostnega tematiziranja temelji na prekrivanju treh različnih agend: (a) medijske, (b) javne in (c) politične. Agenda predstavlja zbor tematik, ki so predmet diskusije v določenem trenutku, razporejene pa so po specifični hierarhiji, ki določa pomembnost posamezne teme. Te medsebojno tekmujejo

zadeve, sicer deležni najintenzivnejše medijske pozornosti, dojeti kot najpomembnejši tudi v očeh državljanov, kar pa ne pomeni nujno vzročno-posledične zveze med obema fenomenoma (med mediji in javnostjo, tj. stališči in vedenjskimi vzorci posameznikov), saj ju zaznamujejo precej kompleksnejši odnosi. Pisec pa vendarle izpostavlja dejstvo, da nekateri sodobni teoretski koncepti javnega mnenja koncipirajo ta pojav kot specifično obliko javnega nadzora.

Preučevanje javnega mnenja je pridobilo nove razsežnosti z razmahom množičnih medijev, začenši z vznikom radia in zlasti televizije po drugi svetovni vojni. Obdobje množične kapitalistične produkcije in kulturne industrije je tako rekoč v popolnosti redefiniralo človekove vsakodnevne prakse in spodkopalo konvencionalne načine delovanja družbe. V zadnjih letih je tehnologija še dodatno preplavila vsa področja kulturne produkcije. Spremenila se je kulturna vloga množičnih medijev, digitalna revolucija pa prek transformiranih praks uporabe medijev vplivala na oblikovanje novih izkušenj, idej in podob med občinstvom ter preoblikovala psihološki prostor postmodernih zahodnih družb.

Vzpostavljane nacionalnih in kasneje transnacionalnih informacijskih sistemov, v prvi vrsti svetovnega spleta, je imelo velik vpliv na spreminjanje družbenih razmerij in kulturnih senzibilnosti, ki so se izvile iz partikularnih problemskih okovov lokalnosti, družbenih razredov in etničnih skupin. Uporabniki elektronskih medijev so po eni strani sicer lahko bolje ozavestili svoj (neprivilegirani, neenaki, izključeni, relativno deprivirani) družbeni položaj in strukturno-kulturne mehanizme ter odgovorne institucije, ki ga pogojujejo (Garland, 2001: 85–87). Vzporedno pa so posamezniki postali v toliko večji meri dovzetni za komercialno oglaševanje potrošniških vedenjskih vzorcev in življenjskih stilov ter raznovrstnih tveganj in težav, ki pestijo globalizirani svet, med njimi tudi za deviacije in kriminal (kakor diktira od precej resnejših nevarnosti pozornost odvrtajuči kapitalistični sistem, predvsem za »konvencionalno« in organizirano kriminaliteto ter za terorizem kot domnevni sodobni svetovni problem *par excellence*).¹⁴

za pridobitev tako medijske pozornosti kakor pozornosti javnosti in političnih elit. Obstajajo namreč številne teme, ki nikdar ne postanejo predmet javnih razprav, saj ne dosežejo stopnje medijske pokritosti, ki omogoča, da neka tema postane javna. V tej optiki lahko proces prednostnega tematiziranja določi tematske vsebine, ki (ne)posredno vplivajo tudi na oblikovalce družbenih (na primer kriminalitetnih) politik (Dearing in Rogers, 1992).

¹⁴ Množični mediji dandanes ne opredeljujejo le tega, kar vemo, temveč tudi to, kar (naj ali ne) čutimo (Greco in Stenner, 2008: 321–322). Odnos kulture in kapitalizma implicira vlogo medijev kot ključnega dejavnika za pojav »narcisistične kulture« (Lasch), »pešanja afektov« (Jameson) ali »postemocionalizma« (Meštrovič).

»Gotski populizem« in moralna panika

Pred osrednjim delom prispevka velja podati nekaj pogledov na »visceralne strasti« sodobnega javnega dojetja kriminalitete in kaznovanja, ki je (med drugim) neločljivo umeščeno v kompleksen medijski kontekst. Valier (2002: 320–323) ugotavlja, da je »prestrašeno-retributivni« čustveni populizem v zadnjih nekaj desetletjih preplaval zahodno medijsko sceno. »Moč groze« pa ne zaznamuje le protagonistov in potrošnikov vizualnih, literarnih in drugih kulturnih vsebin, temveč tudi institucionalne sfere (nadzorovanja kriminalitete in kaznovanja) ter politično (zakonodajno) življenje, kjer imaginacija in emocije pridobivajo vse vidnejše mesto. Avtorica temeljne dimenzije dramatisiranih diskurzov o javni varnosti in maščevalnosti do »motečih« osebkov povezuje z grozljivimi podobami poškodb in travm ter zameglenih zlobnih kreatur, značilnih za umetnost gotike. Dandanašnji smo priče eroziji tradicionalnih meja med javnim in zasebnim, realnim in fiktivnim, pravnim in (zunaj/proti)pravnim, kolektivnim in individualnim, psihičnim in telesnim. Ključne medijske poteze, tj. rdeča nit (»kriminalne«) groze, ki povezuje popularne kulturne reprezentacije zločina (ne/patoloških zločincev, na primer serijskih morilcev) s kaznovalnimi praksami, so senzacionalnost, diaspora, hibridnost, predstava in virtualna (so)prisotnost občinstva, implozija, prikaznost in izvržnost (gnusnost).¹⁵ Popularnost žanra »realistične grozljivke« kot fiktivnih, a realistično fascinantnih in vznemirljivih reprezentacij realnih zločinov (tj. dogodkov, »nasprotnih« banalnosti vsakdanjega življenja) se ujema s konservativno agendo penalne strogosti in »zaščite« javnosti v družbenem vzdušju strahu, kjer je vsakdo potencialna žrtev tipičnega (torej »navadnega« oziroma »vsakdanjega«), a ano-

Navedenim označbam je skupna teza, da je množični učinek medijev povezan s psihološko (čustveno) »plitkostjo«. Mediji in oglaševalska industrija prevzemajo mnoge socializacijske funkcije, poprej uvrščene v družinsko okolje. S »kultom slavni« in pisanimi naočniki zabave so mediji odigrali osrednjo vlogo pri oblikovanju »narcisističnih sanj o slavi in blišču«, ki pozivajo »navadnega človeka k identifikaciji z zvezdniki in k sovraštvu do 'raje«, kar povzroča »vse težje sprejemanje banalnosti vsakdanje eksistence« (Lasch, 1979: 21). »Pešanje afektov« je povezano s širjenjem sanjavega življenja s »psevdučinki« umetnih dražljajev televizijskega izkustva, »postemocionalnost« pa s čustvenim odzivanjem na medijske vsebine. Dileme ostajajo. Ali denimo poudarjeni prikazi človeškega (individualnega in kolektivnega) trpljenja vodijo v »nasičenje sočutja« (in njegovo posledično »izparevanje«) ali v razvoj progresivne humanitarne zavesti? Ali medijsko izpostavljanje marginaliziranih skupin (*freakshows*) služi njihovi afirmaciji ali le še dodatni marginalizaciji ipd.?

¹⁵ »Nemogoče je spregledati način, na katerega kinematografske in televizijske reprezentacije ter spremljajoča forenzična in sociobiološka literatura prispevajo h konstruiranju in legitimiziranju zdravorazumske in populistične kriminologije.« (Taylor, 1999: 2.)

nimnega (in od »nas« raje čim bolj »drugačnega«) zločinca »brez obraza«.¹⁶

Orisani »gotški populizem« se v bistvenih značilnosti razlikuje od sicer sociološko afirmiranega konstrukta moralne panike (Cohen, 2004) kot čustveno nabitih odzivov na kazniva dejanja (ali na druge domnevne grožnje ustaljenemu družbenemu redu). Fenomen moralne panike v splošnem označuje situacije, v katerih deviantni posamezniki ali skupine postanejo tarče »agresivne« obravnave, ker naj bi pomenili veliko in neposredno nevarnost za družbo, četudi je dejanska grožnja zanemarljiva – toda nevarnost in dozdevne tvegane lastnosti tarčnih skupin so večidel skonstruirane umetno. Za procese konstruiranja lastnosti deviantnih skupin so tipični »... fantazijski elementi, selektivna mispercepcija in namensko ustvarjanje novic. Razpoložljiva vsebina medijev niso reflektirane analize, ampak sproducirane vesti.« (Prav tam: 44.)¹⁷ V ospredju moralne panike je družbena katastrofičnost določenega dogodka ali dogodkov, od katerih si skupnost prej ali slej opomore. V »gotški retoriki« pa rešitev ali vsaj pobeg od kriminalne groze, neprenehoma ponavljajoče se v vsem svojem preganjanju »nedolžnih«, nista mogoča. Za Valier (2002: 323–326) je zato gotški populizem ustreznejši pojasnjevalni aparat emocionalne narave sodobnih kaznovanih teženj kakor fenomen moralne panike. Glavne razlike med njima so strnjeno naslednje: (1) moralna panika je začasni pretirani odziv; pojavi tesnobe, ki ga spremljajo, pa bolj ali manj lokalizirani – sodobne punitivne kriminalitetne politike, prakse in njihove reprezentacije so kontinuirano spremljevalni pojav mnogih zahodnih kultur; anksioznost, strah in najrazličnejša tveganja ter negotovosti pa so časovno in prostorsko razpršene (vseprisotne); (2) figura »človeškega hudiča« (*folk devil*) predstavlja osrednji (raz)vidni fokus moralne panike – današnji »kriminalci brez obraza« so neznan, anonimni; (3) teorija moralne panike izpostavlja kazenski proces kot posamič-

ni osrednji dogodek oziroma ritual, ki v etiketirajoči optiki »dramatizacije zla« (Tannenbaum)¹⁸ degradira prestopnika v človeškega hudiča – dandanes se sodni postopki množijo, zločini ali njihovi storilci se upodabljajo v slikovni umetnosti, igrah, (tele)novelah itn. kot melanholične ponazoritve nezaceljivih travm, žalosti, mizernosti in bolečin; (4) dramatizacija zla v kontekstu moralne panike (re)afirmira znotrajkulturni konsenz glede vprašanj družbenega nadzora kot vplivnega (avtoritarnega) načina socialne regulacije – čustvena dinamika odzivanja javnosti na sodobne »kritične« primere presega okvire sistemov nadzora in oblasti; dokazi za to domnevo pa naj bi bili: (a) očitnejše poudarjanje položaja realne ali imaginarne žrtve (viktimalizacija – Boutellier),¹⁹ (b) mestoma aktivno upiranje stigmatiziranih posameznikov ali skupin poskusom vzpostavljanja rigidnih »moralnih meja« (zunaj katerih se znajdejo), (c) pojavljanje (dejavnosti) »avtoritet« kot objektov moralne kritike (zavedanje krhke nestabilnosti procesov družbene regulacije), (č) vloga množičnih medijev, ki niso zgolj sredstvo diseminiranja dominantne ideologije oziroma mnenj vladajočih elit, marveč so prek svoje interaktivne narave tudi element spremenljive (kolektivne) narave populizma in vigilantizma.

Kristeva (1982) v sklopu javnega dojemanja medijskih reprezentacij zločina diagnosticira pojav »izvržnosti« (*abjection*). Koncept se povezuje z močjo groze kot nečesa, kar prekorači (človekove) meje: »*L'abjection* je nekaj, kar se ti gnusi, na primer, vidiš nekaj odurnega in sili te k bruhanju – gre za ekstremno intenzivno občutje, ki je hkrati somatsko in simbolično.« (Prav tam: 10.). Doživljanje izvržnosti je kompleksen skupek afektov, misli in senzacij brez natančno identificiranega sprožilca, tj. »... kompozicija sodb in afektov obsodbe in hrepenenja« (prav tam: 10.). Ta povzroča gnus, slabost, odvrtnost, odpor itn.; toda pozor – ogrožanje posameznikove koncepcije same-

¹⁶ »Pošastnost ni več stvar specifičnega telesa, posameznega obraza, unikatnega pojava; nadomeščena je z banalnostjo, ki se izmika upiranju, saj je sovražnika težje izslediti in je prej videti kot junak.« (Halberstam po Valier, 2002: 330.)

¹⁷ Pojav se hitro poveže z domnevno »krizo vrednot«; devianti, ki jih ogrožajo, pa postanejo simbol vsega, kar je z družbo/v družbi narobe. Nadaljnja stopnja v procesu so poskusi družbenega nadzora problematičnih subjektov. Ukrepanje oblasti, ki je dejanski grožnji nesorazmerno (»histerično«), vodi v številne kršitve človekovih pravic in v daleč prestrogo kaznovanje. Slednje pa panike ne »nevtralizira«, saj je prestopnike treba še javno (o)sramotiti. Cohenovo delo med drugim sporoča, da povezovanje »normalnih« ljudi s skupno obsodbo »deviantnih« vsebuje močan normativni element, natančneje tako imenovano moralno normativnost, ki s pomočjo organizirane sovražnosti do »drugih« služi samopotrjujočemu ohranjanju vtisa lastne vrednosti (ali pobegu od vtisov nevrednosti). Prim. Nussbaum, 2004: 250–255.

¹⁸ Gre za proces (vrednotenja in pripisovanja), v katerem je ocena ravnanja kot »zločina« razširjena na oceno subjekta kot »zločinca«. Glej na primer Tannenbaum, 2004: 312–313.

¹⁹ Boutellier (2000) ocenjuje, da je v pluralističnem postmodernem obdobju kriminal najpogosteje ovrednoten kot moralni problem, odzivanje nanj pa je eden osrednjih pokazateljev skupnih vrednot. (Punitivno) izražanje »sentimentov« in »potreb« javnosti poudarja ne-moralno vsebino zločina in poziva k osvajanju lekcij »primerne« moralnosti. V sodobnem multikulturnem in individualiziranem svetu je praktično nemogoče zagovarjati obstoj »transcendentnih resnic« ali »skupne kozmologije«. Pisec zatrjuje, da vendarle obstaja široko vrednotno »bistvo«, ki obsoja pojave skupnega imenovalca negativne narave (na primer krutost, nezaluzeno trpljenje, ponižanje, povzročanje škode, izključevanje), kazenskopravni sistem pa je »temeljna negativna referenčna točka pluralistične moralnosti«. Avtor ustvari koncept »viktimalizacije moralnosti«, tj. procesa, v katerem se delovanje kazenskopravnega sistema vse bolj upravičuje z varovanjem nemočnih žrtev pred nevarnimi prestopniki.

ga sebe, drugih in sveta v reprezentirani podobi »avtonomnega kriminalnega agenta« je dojeta ambivalentno, tj. tako z nasilnim upiranjem kakor z istočasno prijetno fascinanco, s hkratno privlačnostjo in odbojnostjo.²⁰ Ključno je, da osrednji (razpršeni) objekt grožnje nikdar ne more biti dokončno »izvržen«, saj je stalno »tukaj (nekje)«. Zločin je, »... kar izziva identiteto, sistem, red. Kar ne spoštuje meja, položajev, pravil. Tisto vmes, nejasno, dvojno.« (Prav tam: 4.) Kriminaliteta in (nikoli usahljive ter s fasciniranostjo napolnjene) povračilne težnje javnega odzivanja nanjo ponazarjajo krhkost (kazensko)pravnega sistema. (Kazensko) pravo ne vzpostavlja niti ne ohranja jasnih kolektivnih meja. Reprezentacije groze brstijo na robovih kolapsa mitske moči prava in racionalnega javnega komuniciranja. Področje prepada med (kazensko)pravno retributivnostjo v smislu legalnega povzročanja bolečine in trpljenja ter ljudsko (vigilantsko) maščevalnostjo, prepojeno z »izvrženostjo groze«, je izrazito spolzko in kritično (Valier, 2002: 331–334).

(Ne)punitivnost javnega mnenja

Zaključki o številnih prepričanih javnosti se (pre)pogosto utemeljujejo na podlagi predpostavk in nezanesljivih dejstev. Komercialni, simplistični in senzacionalistični medijski naslovi gotovo ne odražajo celovitosti (»etiološko« in »fenomenološko«) kompleksne narave javnega mnenja. Wood in Gannon (2009: xv) ocenjujeta, da slednja trditev na nobenem področju ni bolj izrazita kakor v »areni« kazenskega pravosodja. *Miti* o stališčih²¹ javnosti naj bi bili pogostejše uporabljeni kot opravi-

čilo za oblikovanje (na primer punitivnejših) kriminalitetnih politik kakor dejanska prepričanja ljudi. Slednji nedvomno (lahko) spreminjajo svoja stališča, vendar pa je moč govoriti o določeni konsistentnosti v ljudskem odnosu in mnenjih glede delovanja (kazensko)pravnega sistema in pravičnosti. Podrobne(jše) in korektne(jše) raziskave javnega mnenja praviloma prinašajo drugačne sklepe, kakor jih prikazujejo mediji in politične struje, ki v okolju populizma (so)konstruirajo popreproščene razlage, ustrezajoče njihovim lastnim agendam. Meško (2000: 305) ocenjuje, da je termin »mit« najverjetneje najprimernejši za označbo številnih družbenih opredelitev kriminalitete, njenih pojavnih oblik in ponujenih »zdravil« zoper njo.²² Pisec izpostavlja nekaj najpogostejših (medijskih) »tehtnik« za ustvarjanje mitov o kriminaliteti (prav tam: 312): (a) ustvarjanje stereotipov o storilcih kaznivih dejanj; (b) predstavljanje mnenja kot dejstva; (c) pozitivistično potrjevanje mnenj; (č) terminologijo, ki vsebuje vrednostne sodbe; (d) selektivno predstavljanje dejstev; (e) upravljanje informacij; (f) nedokumentirano sklicevanje na avtoritete; (g) predstavljanje dejstev brez navedbe ustreznih okoliščin; (h) selektivno intervjuvanje.

Wood (2009: 33–45) ugotavlja, da ima javno mnenje pri oblikovanju kriminalitetne politike nedvomno specifično vlogo, bolj vprašljivo pa je, v kolikšni meri. Uspešna oblast naj bi pri oblikovanju kazenskih in kaznovalnih politik vzela mnenje javnosti vsaj v obzir (saj sicer morda ne bo ponovno izvoljena), ob čemer ostaja stvar diskusije, ali javno mnenje »oblikuje« politiko ali pa politika »oblikuje« javno mnenje.²³ Zavedamo

referenčnega okvira, ki teži k ohranjanju oziroma h konsistentnemu ujetanju (kognitivni konsonanci) med značilnostmi ponotranjenih (»ocenjenih«) vsebin in lastnostmi (»dejanskega«) zunanjega sveta. S stališči je neločljivo povezan fenomen prepričevanja, na podlagi katerega se stališča (morebiti) oblikujejo in spreminjajo, ter je zato vzporedno s stališči eden osrednjih konceptov socialne in aplikativne psihologije. Prim. tudi Ule, 1992: 92–149.

²⁰ Na ljudsko (čustveno) ambivalentno fasciniranost s kriminaliteto in sankcioniranjem njenih protagonistov je opozorila zlasti psihoanaliza (Freud, 2001). Med civilizacijskim procesom posamezniki potlačijo oziroma sublimirajo izražanje svojih agresivnih in sadističnih porivov, inhibirani (punitivni) nagoni pa o(b)stajajo v domenah nezavednega. Civilizacija naredi iz vseh nas nezavedne hinavce, katerih emocionalno nabite kaznovalne težnje »rovajo« po duševnosti in težijo k »pritajenemu« (posrednemu) izražanju. Ambivalentne težnje po »uživanju« kriminala s pridom izkoriščajo številni mediji. Fascinanca nad kriminalci »heroji« je povezana s prikritim zadovoljstvom in občudovanjem tistih, ki se požvižgajo na družbene omejitve, ki jim sledijo konformisti in v kar ti vlagajo ogromne količine (psihičnega, v prvi vrsti emocionalnega) truda.

²¹ Stališča lahko opredelimo kot zgoščene ocene mentalno reprezentiranih objektov, ki vsebujejo potencialno spremenljive (a) kognitivne, (b) emocionalne in (c) vedenjske komponente (Bohner in Wänke, 2009: 3–25). Posamezniku služijo v več pogledih, saj je vrednotenje sebe, ljudi, stvari in drugih neotipljivih pojavov eden najbolj temeljnih psihičnih procesov, vključenih v mehanizme čustvovanja. Stališča se oblikujejo in spreminjajo s pomočjo kompleksnih kognitivnih procesov, so bolj ali manj zavestna (eksplicitna ali implicitna) ter bolj ali manj koristna oziroma (avtonomno ali heteronomno) zelena. Med drugim definirajo vredno(s)tno strukturo subjektovega

²² »Miti o kriminaliteti nastajajo na neznanstveni podlagi, na podlagi ustnega izročila – pripovedovanja zgodb o storilcih, kriminaliteti, sodbah, prestajanju zaporne kazni ipd. Največkrat gre za senzacionalne zgodbe, ki pri ponovnem pripovedovanju pogosto dobijo nov pomen, za nekatere ljudi pa pomenijo edino resničnost o kriminaliteti in življenju in delu storilcev kaznivih dejanj. Te zgodbe se pogosto zelo razlikujejo od resnice in se z vsakim pripovedovanjem spreminjajo. Miti o kriminaliteti nastajajo tako z izmišljanjem 'resnic' o storilcih kaznivih dejanj in kriminaliteti kot tudi s spreminjanjem in izkrivljanjem dejanskih resničnih, pomembnih informacij.« (Meško, 2000: 305.)

²³ »V teoriji so kaznovalne odločitve pogojene zgolj z uradno sprejetimi razmisleki, najsi gre za zakonodajno ureditev, prakso ali oboje. V resničnem življenju pa mora večina kaznovalcev priznati, da vsaj v določeni meri upoštevajo, kar verjamejo, da je mnenje javnosti.« (Walker, 1985: 65.) »... malo kaznovalcev dojema javnost kot kompetentno diktirati izbor sankcij; toda velikemu delu kaznovalcev in oblikovalcev kriminalitetne politike se zdi pomembno, da ne izzivajo javne strpnosti.« (Prav tam: 72–73.)

pa se, da lahko morebitno oblastno presejanje okvirov danega političnega »mandata« privede do ogroženega dojetanja vladne legitimnosti. Dejstvo, da je širša javnost glede strokovnih vprašanj (kar so tudi zakonitosti delovanja kazenskopravnega sistema in njegovih kaznovanih praks) praviloma nezadostno ali neustrezno seznanjena, spodbuja poglede, v skladu s katerimi kaže prepričanja ljudi (pogosto pa tudi dela stroke, nenaklonjene trenutnim političnim usmeritvam) preprosto zanemariti (bolje bi bilo zapisati – *upoštevati* izkrivljena, sistemsko vsiljena mnenja), namesto da bi se angažirali v organizaciji kvalitetnejšega informiranja v zvezi s kriminalitetnimi in drugimi najpomembnejšimi družbenimi vprašanji, katerega odsotnost je le še eno sredstvo perpetuacije obstoječega družbenega sistema. Indermaur (2009: 181–198) opozarja, da je povezovati (bolj ali manj) punitivno naravnano kriminalitetno politiko izključno z (bolj ali manj) punitivnim javnim mnenjem (preveč) poenostavljeno in parcialno. Obstajajo tri glavne skupine razlogov, čemu je bolj smotno prestrukturirati sfere administrativnega, političnega in medijskega delovanja, da bi posledično vplivali na stališča javnosti: (a) stopnja punitivnosti ljudi je praviloma precenjena in napačno razumljena kot monolitna in rigidna (dejansko pa so informirana ljudska videnja kriminalitete in kaznovanja bolj kompleksna, odgovorna, inteligentna in odzivna, tj. ne-punitivna), kar je hkrati pogost in (zavestno) »zmotno« samoumeven alibi oblastnikov za represivne poteze; (b) rezultati poskusov omejenega neposrednega vplivanja na (ne)punitivnost javnosti, denimo zgolj z intenzivnejšim obveščanjem, niso bili ohrabrujoči; (c) kriminalitetna politika je z javnim mnenjem v splošnem tako in tako le ohlapno povezana. Pisec identificira šest (verjetnih) dimenzij problema in z njimi povezanih strategij zoperstavljanja (večji) punitivnosti ter uvažanja bolj »racionalne« in demokratične kriminalitetne politike: (1) politični izvor punitivnosti – afirmirati (večjo) politično odgovornost za oblastvene odločitve na področju boja proti kriminalu; (2) medijski izvor punitivnosti – zagotoviti kvalitetnejše razprave v medijih in diseminacijo bolj relevantnih informacij;²⁴ (3) problem (ne)informiranosti javnosti – zagotoviti več virov podatkov in organizirati izobraževalne programe;²⁵ (4) problem

²⁴ Indermaur (2009) glede tega predlaga naslednje konkretne ukrepe: (a) izboljšati kakovost podatkov, ki so na razpolago informativnim medijem; (b) razvijati »racionalno« medijsko komuniciranje in se izogibati »afektivnemu«; (c) omogočiti nepristranski medijski vpogled v dejanski potek kazenskih postopkov; (č) zagotoviti obveščanje o ključnih vidikih zadev brez utapljanja v pravnih formalizmih; (d) ustanoviti službe za stike z javnostjo pri sodiščih; (e) pravosodni organi naj oblikujejo najustreznejšo »strategijo« obveščanja z mediji; (f) razviti informativne spletne strani vseh sodišč. Našteta orodja predstavljajo avtorjev idealizirani model informiranja, ki bi v prihodnosti lahko vodil v uveljavitev bolj demokratične kriminalitetne politike.

²⁵ Indermaur (prav tam) glede tega predlaga naslednje konkretne ukrepe: (a) izboljšati merilne instrumente javnega mnenja; (b) iz-

zaznavanja (ne)integritete kaznovanega sistema – reformirati slednjega z namenom zagotoviti v očeh ljudstva dojetanje njegove legitimnosti, sistematičnosti delovanja, logičnosti in prepričljivosti; (5) (ne)dostopnost informacij o funkcioniranju kazenskega pravosodja – okrepiti službe za odnose z javnostjo, zagotoviti dostop do ključnih informacij; (6) stopnja politične (ne)participacije – okrepiti možnosti za politično udejstvovanje in upoštevanje pogledov oziroma mnenj javnosti pri (pre)oblikovanju kriminalitetne politike.

V kontekst v uvodu omenjenih populističnih koncepcij demokracije uvrščamo (tudi) prepričanja, po katerih naj javno mnenje pomembno (so)oblikuje kriminalitetno in kaznovavno politiko. Fenomen »populistične punitivnosti« oziroma »penalnega populizma« v izhodišču označuje procese, s katerimi »politiki spodbujajo punitivno zakonodajo in kazni ter na ta način povečujejo verjetnost za ponovno izvolitev, saj oblikujejo lastne odgovore kot domnevne pokazatelje javnega razpoloženja ali sentimentov« (Bottoms po Pratt, 2011: 332). Toda penalni populizem je več kakor to. Pratt (prav tam: 332–336) opozarja, da populizma ne moremo poenostavljeno izenačevati s kategorijo javnega mnenja, saj ne gre za »glas« celotne javnosti; ravno tako ne gre za pojav, ki bi ga bilo mogoče preprosto »izmeriti« v raziskavah javnega mnenja. Populizem namreč pomeni glas nezamarnljivih in različnih segmentov javnosti, tj. tistih, ki se čutijo nesliš(a)ne, deprivilegirane in nepravilno zastopane v razmerju do drugih družbenih skupin.²⁶ Populizem postavlja v ospredje odtujene in nezadovoljne pripadnike družbenega ustroja, ki izražajo kritiko birokratskih, elitističnih in klientelističnih, ne nazadnje kapitalističnih mehanizmov. Ena od oblik političnega (in medijskega) prilagajanja tovrstnim zakonitostim je problematiziranje obstoječe oblasti »v imenu ljudstva«, ki pa je izrazito simplistično in neposredno. Sodobni penalni populizem je posledično nepresnetljivo prevladujoče punitiven. (Kriminalitetna in kaznovalna) politika lahko priročno sledi(ta) penalnim težnjam morebiti res ne-delinkventnih, pa vendar kapitalistično marginaliziranih družbenih populacij.²⁷

boljšati raven javnega poznavanja kriminalitetnih zakonitosti in (kazensko)pravnega sistema; (e) izobraževati javnost; (č) kritizirati neustrezno kriminalitetno politiko in razvijati alternativne možnosti zanj; (d) izgrajevati alternativne referenčne okvire; (e) afirmirati prepoznavanje pozitivnih plati alternativnih kriminalitetnih politik; (f) strateško diseminirati kriminološko znanje; (g) ustanovljati centre za zagotavljanje informacij o kaznovanih procesih.

²⁶ »Populizem obstaja, kjer obstaja ideologija popularnega ogorčenja v razmerju do družbenega reda, vzpostavljenega od vladajočih struj, ki imajo monopol nad močjo, lastnino, vzgojo in bogastvom.« (Shils po Pratt, 2011: 333.)

²⁷ »... poslabšanje razmer na trgu delovne sile ... ne deluje zgolj 'kriminogeno', ampak tudi ali morda celo predvsem 'penalogeno'. ... [Razlaga] fenomenov, kot so množično zapiranje, ničelna toleranca in prisilno delo za prejemnike socialne pomoči ... je nemara

Populistična punitivnost ali moralna panika, prežeta s čustvi,²⁸ povezanimi z zločinom in kaznovanjem, se požvižga na vlogo strokovnjakov pri soočanju s kriminalom, saj naj bi bil na ta način narod »nedemokratsko izločen«, tj. njegovo mnenje nesliš(a)no. Loader (2006: 561–586) ocenjuje, da je monopolno delovanje »liberalnega elitizma« (tudi) na področju kriminalitete v nasprotju z idejami demokracije (oziroma oblasti, ki »izhaja iz ljudstva«), saj politične odločitve neupravičeno izolira od »surovih« ljudskih emocij. Avtor pa v zaključku prispevka (utemeljeno) svari, da se politizacija kriminalitetnih usmeritev »igra s strastmi, ki jih ni preprosto nadzirati, vzpodbuja pričakovanja, ki jim ni enostavno zadostiti, ustvarja spirale ogorčenja, želje in razočaranja, ki vsebujejo potencialne premagati in izpodkopati institucionalno arhitekturo liberalne demokracije« (prav tam: 583). Navedeno ne pomeni, da pri oblikovanju kriminalitetnih politik javnega mnenja v nobenem primeru ne kaže upoštevati, vendar pa zgolj v tistih razumnih okvirih, ki ne segajo v sfere vigilantizma oziroma ki ne vzniknejo kot (sicer značilna) reakcija na osamljene ekscesne slučaje.

Večina ljudi ima kompleksen vzorec prepričan o delovanju kazenskopravnega sistema, denimo o vprašanih: (a) (ne)učinkovitosti delovanja policije,²⁹ tožilstva, sodišč, zaporov in drugih akterjev kazenskega pravosodja; (b) (ne)učinkovitosti zmanjševanja kriminalitete (najpogostejše mispercepcije javnosti so, da se na primer stopnja kriminala zvišuje, da je nasilne kriminalitete (pre)več, kakšna je struktura izrečenih sankcij, kolikšen je delež zaporne kazni ...); (c) (ne)pravičnosti obravnavanja domnevnih storilcev in žrtev (ena očitnejših zablod laične javnosti, včasih pa žal tudi strokovnjakov na »preganjalski« strani sistema, je, da se (ne)uspešnost kazenskega postopka meri s kriterijem izrečene sankcije, ne pa na podlagi razjasnitve zadeve oziroma razrešitve spora). Stališča praviloma ne ustrezajo realnosti, saj temeljijo na nezadostnem številu informacij. Intenzivnejše pristopanje k izobraževanju javnosti se lahko izkaže za kontraproduktivno, saj se bodo morda raz-

krile številne »razpoke« v strukturi in delovanju postmodernih kazenskopravnih mehanizmov. Upoštevati velja dejstvo, da večina ljudi vendarle nikoli ne pride v stik s kazenskopravnim sistemom neposredno, na primer kot (odkriti) storilci kaznivih dejanj, oškodovanci, priče, porotniki itn. Nadalje med posamezniki obstajajo pomembne demografske (na primer starost, spol, stopnja izobrazbe, prihodek, družbeni položaj, etnična pripadnost)³⁰ in psihološke (na primer (ne)nagnjenost k stereotipiziranju in predsodkom, (ne)nagnjenost k (ne)punitivnosti, (ne)avtoritarna osebnostna struktura, (ne)nagnjenost k liberalnosti/konservativnosti, (ne)nagnjenost k (ne)dogmatizmu, naklonjenost do oblasti oziroma poslušnost do avtoritete)³¹ razlike, ki se odražajo v njihovem dojetju kriminalitete in kazenskega pravosodja (podrobneje Gray, 2009: 60–64). Gray (prav tam: 49–68) v tej optiki izpostav-

³⁰ Cullen in soavtorji (2009: 73–92) se zoperstavljajo (politično priročno in medijsko perpetuiranemu) mitu o »vseobsežni« severnoameriški javni podpori smrtni kazni, ki pa je v resnici precej bolj kontingentno vprašanje. Dejansko je ameriška javnost glede skrajnega kaznovanja ambivalentna oziroma neprepričana, ključni dejavnik pa je bržkone rasna pripadnost oziroma nagnjenost k rasnim predsodkom. Smrtno kazen v prepričljivo večji meri podpirajo belci, kar je razumljivo, saj je stereotipni storilec kaznivega dejanja Afroameričan. Kadar so naslovnikom raziskav javnega mnenja ponujene možnosti iznad dihotomnega konstrukta za/proti (denimo alternativne možnosti sankcioniranja), se stopnja podpore smrtni kazni občutno zmanjša. Prav tako postaja vse bolj javno vplivno sporočilo dognanij znanega »projekta nedolžnosti«, ki je z naknadnimi analizami DNK dokazal precejšnje število zmotnih obsodb in nepopravljivih kaznovanih napak. Oziroma se še onkraj (semkaj) Atlantika. Formalna odsotnost možnosti izrekanja smrtno kazni v Evropi (EU) ne pomeni hkratne odsotnosti podpore kapitalnemu kaznovanju med ljudstvom ali teženj po njegovem ponovnem uvajanju. Piscis (prav tam: 89–90) ponujajo empirične ponazoritve v primerih Francije, Španije, Nemčije in zlasti Velike Britanije, kjer je mogoče zaznati prisotnost precej sorodnih etničnih predsodkov kot v ZDA kakor tudi zaskrbljujočo stopnjo prevalence (skrajne) punitivne nastrojenosti (podkrepljene z desničarskimi političnimi agendami), v prvi vrsti do »konvencionalnih« kriminalcev, akterjev organiziranega kriminala, (i)legalnih priseljencev in teroristov ter podobnih »nepridipravov«, kar pa v današnjih razmerah niti malo ne preseneča.

³¹ Reynolds in soavtorji (2009: 166–183) opominjajo, da ob siceršnjem zaznavanju naklonjenosti javnosti »filozofiji« *just deserts*, predvsem za nasilne prestopnike, ne gre zanemariti (malce paradoksnega) vzporednega verovanja v vrednost in uspešnost rehabilitacijskih in resocializacijskih smotrov sankcioniranja (z možnostjo predčasnega odpusta s prestajanja kazni), zlasti v primerih obsojencev, ki so za tovrstne angažmaje motivirani, tj., ki v očeh ljudi izkazujejo visoko stopnjo potenciala za (re)integracijo v skupnost. Piscis pozdravljajo pojav alternativnih kaznovanih usmeritev in izpostavljajo pomen postopkov obnavljalne pravičnosti, kjer je skladno z vsaj nekaterimi študijami (prav tam: 181–182) opaziti trende zmanjševanja povratništva. Sklepno opozarjajo na naraščajoče število empiričnih dokazov o učinkovitosti korektivnih programov, ki (za)majejo znano krilatico *nothing works* in se jim torej (še) ne kaže odreči.

najbolje zgoščena v pojmu 'less eligibility': kršilci veljavnih norm (in včasih tudi vrednotnih orientacij) morajo biti na slabšem kakor pošteni reveži na prostosti ...« (Kanduč, 2008: 155.)

²⁸ Brodeur (2007: 64–65) razlikuje med kvantitativnim in kvalitativnim dojetjem naraščanja stopenj kriminala. V nasprotju z doživljanjem »hladnih« kvantitativnih statističnih podatkov ima denimo širjenje nasilne kriminalitete visok potencial razvoja (kvalitativne) »čustvene oziroma afektivne resonance«; globalni dogodki, kot na primer teroristični napadi ali jemanje talcev, pa visoke potencialne razvoja »simbolne resonance« med ljudstvom. V obeh primerih gre za emocionalno nabite dogodke, ki prinašajo vtis večje ogroženosti in vodijo v pozive k čimprejšnjemu (mestoma radikalnemu) odzivanju.

²⁹ O medijskem prikazovanju policije in policijske dejavnosti v Sloveniji glej Bučar-Ručman in Meško, 2006: 223–233.

lja izsledke nekaterih študij, ki so pokazale, da anketiranci ob predstavljenih nadrobno konkretnih kazenskih primerov izbirajo zelo podobne sankcije, kakor so bile dejansko izrečene, četudi sicer menijo, da je obstoječa kaznovalna praksa premila (nasprotno ocene so seveda manj pogoste). Naposled pa je še kako relevantno, koga pravzaprav povprašujemo o njegovem ali njenem videnju kazenskopravnega aparata. Jasno je, da bo odgovor odvisen tudi od (samo)zavedanja, da imajo socialno in ekonomsko dominantne elitne skupine nesluteno paleto možnosti manipulirati s sistemom kazenskega pravosodja v luči lastnih interesov; v nasprotju z marginaliziranimi ostalimi, ki so v današnjih razmerah prepogosto več kot priročni naslovniki represivne politike.

Medijske reprezentacije kriminala – študija primera

Množični mediji v svojem senzacionalizmu vsebujejo vse potrebne »potenciale« za podpihovanje represivnih in maščevalnih teženj prebivalstva, zlasti kadar imamo v mislih produkte popularne kulture, katerih obstoj je odvisen od potrošniške družbe oziroma od oglaševalskega denarja. Tovrstna »vladavina tabloidov« (produktov potrošne kulture) si ne da opraviti z upoštevanjem mnenj strokovnjakov, ki naj ne bi klonili pred vplivi populizma. Green (2007: 591–604) analizira družbeno odzivanje na ugrabitev in umor dveletnega Jamesa Bulgerja blizu Liverpoola leta 1993, ki sta ju zagrešila dva desetletna storilca, v kontrastu z odzivom na mučenje in uboj petletne deklice v predmestju Trondheima, ki sta bila »delo« dveh šestletnikov. Medkulturne razlike pisec med drugim povezuje s konfliktnim političnim sistemom v Angliji in s konsenzualno ureditvijo s hkratnim vtisom večje institucionalne legitimnosti na Norveškem. Primer Bulger je vodil v skrajno emocionalno in obsojajoče ter dolgotrajno obdobje persisterajoče medijsko spremljanje v »duhu« široke (konservativne) moralne zgroženosti nad »izgubo otroške nedolžnosti, erozijo vrednot in razpadom družinske celice« na izrazito konkurenčnem medijskem trgu. Praktično ni bilo politika, ki primera ne bi uporabil za lastno agendo, tudi s poudarjanjem dozdevno škodnega vpliva razširjene dostopnosti nasilnih medijskih vsebin.³² Vigilantske skupine so se zb(i)rale pred sodiščem, kjer so obravnavali storilca, ter izvajale nasilje, podobno ob njuni izpustitvi iz zapora več let kasneje, kljub prizadevanjem po njuni anonimnosti in spremembam

identitet. Laburistična stranka je izbrala dogodek za nov, neizprosen (*tough on crime*) pristop k »doktrini« *law and order* z namenom napraviti lastno politično opcijo ob upoštevanju naraščajoče zaskrbljenosti javnosti za toliko bolj »(iz)voljivo«. Simplistična tabloidna retorika je ostala domala neproblematizirana, nasprotna mnenja profesionalne (kriminološke) srenje so bila malodane nesliš(a)na, politika pa je na ta način pravzaprav legitimizirala (»neproporcionalen«) strah pred kriminaliteto. Zaostrovanje represije v razmerju do »skrajno nevarnih« (mladoletnih) prestopnikov se je v praksi nemudoma pokazalo v doslednejši uporabi že obstoječih punitivnih možnosti, nato pa še v spremembah zakonodaje – z novimi možnostmi in oblikami kaznovanja, z zniževanjem starostne meje za nastop kazenske odgovornosti itn.

Na drugem bregu je norveška družba v največji meri ostala »imuna« na procese politizacije in emotivizacije in občutljiva za kompleksna kriminološka vprašanja ter za vse relevantne okoliščine, povezane s primerom. Norveška novičarska sfera je precej manj tekmovalna in senzacionalistična, strokovnjaki pa v medijih ob obravnavaht zahtevnih problemov zavzemajo vidnejše mesto. Pri zadevnih otrocih so mediji podali vodilno oceno »tragedije«, ne umora. Storilci so bili ob ekspertni pomoči dokaj hitro (re)integrirani nazaj v domače okolje. Norvežani so v večji meri kakor v angleškem primeru zaupali politiki, pravosodju in stroki ... Green (prav tam: 604–630) obravnava šest možnih (ne)razlag angleške oziroma norveške različnosti. (1) V skladu s statističnimi podatki se trendi prevalece kriminalitete med obema državama ne razlikujejo v zadostni meri, da bi bilo na ta način mogoče pojasniti večjo stopnjo »ogroženosti« na otoku. (2) *Odziv družin žrtev* je bil dejansko drugačen. Medtem ko so bili Bulgerjevi svojci v javnem izpostavljanju izrazito povračilno nastrojeni, je mati norveške deklice navkljub izraženi jezi javno odpustila storilcem in pledirala k sočutju do njih. (3) Kriterij starosti prestopnikov oziroma njihove kazenske (ne)odgovornosti reš govori o odgovornosti v angleškem primeru (tedanja meja je bila postavljena pri desetih letih) oziroma neodgovornosti v norveškem (15 let), vendar je moč predpostaviti, da bi bile osnovne dimenzije odzivnega ravnanja identične tudi v primeru, če bi bili relevantni okoliščini obrnjeni. (4) Razlikujeta se *družbeni konceptiji otroštva* v luči (ne)vere in (ne)zaupanja v znančce (ter na širši ravni v sočloveka).³³ (5) Občutno se razlikujeta *medijski kulturi*. Britansko zaznamuje ne-naročniški sistem

³² Teza, da nasilje na televizijskih ekranih prispeva k nasilnemu vedenju gledalcev, v znanstvenih krogih že dolgo velja za (pre)poenostavljeno. Le v redkih primerih in ob specifičnih dodatnih pogojih naj bi prišlo do gledalčevega posnemanja na podlagi poistovetenja z nasilnimi protagonisti (glej na primer Lukesch, 2003: 520–521). Prim. Ule, 1992: 242–243.

³³ Britanska morilca sta bila dojeta kot nepopravljivi zlobni anomaliji (pesimistična konceptija), norveški morilci pa kot pomoči potrebna »nedolžna, nevedna« otroška bitja (optimistična konceptija). Tipično dejanje »anomaljskih« subjektov v britanskem primeru je drugačna opredelitev kakor anomaljsko dejanje »normalnih« otrok v norveškem, ki jih torej ne kaže kaznovati, marveč jim pomagati v procesih strokovne obravnave in (ponovnega) vključevanja v skupnost.

(predvsem spremljanje tabloidov), norveško pa naročniški (prevsem prebiranje dnevnega časopisja).³⁴ (6) Ne nazadnje se razlikujeta *politični kulturi*, v okviru katerih avtor ponudi tezo o obstoju dveh političnih »cedil«, skozi katera (ne) prehajajo vsebine potencialnih političnih diskurzov, tudi na primer »potreba« po uzakonjenju represivnejših kaznovalnih praks.³⁵ Na podlagi predstavljenih primerov se na dlani ponuja že v uvodu prispevka nakazana ugotovitev o očitni kontingentni naravi javnomnenjskega vrednotenja kriminalitetnih protagonistov in kazenskopravnega odzivanja na njihove transgresije, v končni instanci pa optimističen sklep o obstoječi možnosti oblikovanja manj punitivnih in človeku prijaznejših kriminalitetnih in kaznovalnih usmeritev.

Boltanski (1999) v dimenzijah sodobnega medijskega poročanja o kriminalu diagnosticira (vsiljen) pojav (vtisa) »oddaljenega trpljenja« (*distant suffering*), ki konstruira intenzivno emocionalizirano »moralno občinstvo«, tj. sočustvovanje in simpatiziranje z žrtvami (ki zahtevajo »pravico«) ter moralno gnusenje v zvezi s (čim bolj aktualnimi in »grozljivimi«) zločini in (sic!) njihovimi storilci (ki si zaslužijo kar najstrožje kaznovanje).³⁶ Ob tem velja izpostaviti zanimiv paradoks. Od

»avtentično« emocionalnih moralnih opazovalcev se pričakuje določena stopnja distance oziroma »benevolentne nezainteresiranosti« (Hirschman) do spremljanega problema, tj. določena stopnja nepristranskosti in (paradokсно) »ravnodušnosti«, ki pa v sodobnem javnem dojemaju kriminalitete umanjka. Četudi ne sprejmemo tez o viktimiziranosti (ali viktimalizaciji) kot definirajočem osredju postmoderne javnega diskurza, je »neuravnotežena« nagnjenost javnega »interesa« in empatije na stran žrtev vendarle zaznavna.³⁷ Zahteve po reprezentacijah občutij žrtev (in morebiti njihovih »zvezdniških« pooblaščenec) v postopkih kazenskopravnega sistema in kazenskopravno odzivanje nanje v obliki dopuščanja dejanskih manifestacij njihove prizadetosti, besa in povračilnih teženj do storilca, ki jih more zadovoljiti le neusmiljena sankcija, pričajo o zakonitostih prevladujočega kolektivnega razpoloženja, očitno (z najmilejšo besedo) nenaklonjenega delinkventovi figuri.³⁸ Označene posamične medijske interakcije (reprezentacije posameznih zločinov, zločincev in njihovih žrtev) niso vezane na neposredne subjekte ali razmerja v (z občinstvom) skupnem socialnem prostoru »tukaj in zdaj«, zato so difuzne in minljive narave – (medijski) objekti našega sočutja, zgražanja, strahu itn. se (lahko) menjajo iz dneva v dan (kakor pač narekujejo strukturni interesi).

Sklep

Postmoderno družbeno okolje prinaša nove (re)konfiguracije temeljnih (spremenjenih) potez zahodnih kazenskopravnih sistemov v luči njihove relativne (ne)odvisnosti od »siceršnjih« družbenih procesov. Pravzaprav gre za transformiranje ravnanj *akterjev*, ki sestavljajo družbeni sistem v vprašanju, ključni elementi spremenjenih fenomenov pa so njihovi (»prilagoditveni«) mišljenjski, vrednotenjski in čustvujoči ter navsezadnje ravnanijski vzorci. Dramatične rekonfiguracije sodobnega odzivanja na kriminaliteto in našega dojemanja delovanja kazenskopravnega sistema so vpete v

³⁴ Kakšni so diskurzni okviri, tematike in zorni koti zadevnih medijskih poročanj? V primeru Bulger gre za okvir kazenskega pravosodja. »Diagnostični« zorni kot »moralnega razkroja« vsebuje teme, kot so povečanje stopnje kriminala, problematičnost enostarševskih družin in »slabega« starševstva, nasilna Britanija, televizijsko in videonasilje itn. »Prognozični« zorni kot »moralne reafirmacije« pa zajema usmeritve, kot so »kaznovati več, razumeti manj«, bojevati se proti kaznovalni blagosti in liberalnosti, preprečevalne/onesposobljujoče kazenske sankcije, nove možnosti kaznovanja, okrepiti tradicionalno družino, cenzurirati nasilne medije, zaščititi otroke, učiti moralo ipd. V norveškem primeru pa govorimo o diskurzni okvirih koristi otrok(a). »Diagnoza« dogodka se giblje zlasti v dimenzijah »tragične nesreče« in strokovnega obravnavanja storilcev. »Prognoza« se v prvi vrsti nanaša na skupnostno sodelovanje s kriznimi službami, izogibanje stigmatiziranju prestopnikov, odpuščanje, čim hitrejšo vračanje v »vsakdanje življenje« in ustrezno »zdravljenje« storilcev.

³⁵ Tako imenovano mikrocedilo, ki ponazarja (ne)prepustnost konkretnih vsebin v vsakodnevnih političnih bojih *stricto sensu*, je drugo merilo presoje, ki nastopi (ali pa ne) šele po opravljenem delu nezavednega (»predracionalnega«) tako imenovanega makrocedila »kolektivne zavesti«, inherentno povezanega z obstojem (med)kulturalnih specifičnosti v zvezi z (ne)občutljivostjo oziroma (ne)omejenostjo pri obravnavanju kritičnih vprašanj. Gre denimo za predpostavke o urejenosti vesolja, o naravi vzročnosti, za temeljna načela političnega delovanja, optimizem ali pesimizem do življenja, sestavo politične skupnosti, vrednotenje politike, naravo odnosa do Drugega itn. Penalni punitivizem do otrok v norveškem sistemu v nasprotju z angleškim sploh ne pride v presojo drugemu, ožjemu cedilu.

³⁶ »Družini Jamesa Bulgerja izražam svoje najgloblje sočutje. Okoliščine umora so bile grozljive in imele so globok vpliv široko po Združenem kraljestvu in onkraj njega ... Umor Jamesa Bulgerja

predstavlja strašen dogodek za njegovo družino in za celotno nacijo.« (Britanski notranji minister, nav. v Valier, 2002: 325.)

³⁷ Karstedt (2002: 313) podaja tezo, da je bilo vse od preloma iz 18. v 19. stoletje sočustvovanje javnosti usmerjeno k prestopnikom, še posebej k tistim, ki jim je bila odvzeta prostost. Takšno dojetje prestopnikov kot »žrtev sistema« naj bi persistiralo v večjem delu 19. in 20. stoletja, dandanašnji pa je izgubilo svoj pomen.

³⁸ Vodopivec (1991: 206–211) je v že dvajset let starem prispevku za slovenski javni prostor ugotavljala vedno večjo nestrpnost do deviantnih pojavov, vse intenzivnejše zavzemanje za strožje kazni, čedalje bolj prisotno nestrpnost do marginaliziranih delavcev itn., na drugi strani pa čedalje večjo strpnost do socialnih razlik, kar avtorica upravičeno povezuje z represivnimi atributi liberalnega tržnega gospodarstva in trga delovne sile.

družbeni red »ekspresnih« sprememb, ki temeljijo na transformiranih razrednih, rasnih in spolnih razmerjih. Garlandu (2001) sledimo pri (optimistični) ugotovitvi, da prihodnost ni neizbežna, tj., da postmoderno konstruirane družbene okoliščine (tudi) v institucionalizaciji kazenskopravnega sistema vodijo v številne težave, vendar to dejstvo ne diktira absolutno, kako so (naj bodo) obstoječe razmere vrednotene in posledično obravnavane na ravneh vseh vključenih akterjev. Sedanje globalno stanje je posledica kontingentih političnih in kulturnih odločitev, ki bi mogle biti drugačne, kar po drugi strani pomeni, da (še) zmeraj o(b)staja možnost in prilagodljivost o njih (ponovno) kritično premisliti ter jih v ustreznih vidikih spremeniti. Sicer nezanimljiva emocionalna vključenost velike skupine ljudi v problematiko kriminalitete in kazenskega pravosodja v nobenem primeru ne predpostavlja, da se slednji *morajo* odz(i)vati z izražanjem represivnih in punitivnih čustev.³⁹ Odnos do kriminala in družbenega nadzorstva je globoko ambivalenten, kar dopušča širok maneverski prostor za drugačne rešitve. Zahtevam ljudi po varnosti, učinkovitem delovanju kazenskopravnega sistema in drakonskem sankcioniranju prestopnikov ni *nujno* »ugoditi« s pomočjo segregacije »problematičnih« skupin in z maščevalnim ravnanjem. Sicer upravičeno kaznovanje je brez dvoma (lahko) združljivo z ideali demokracije, enakih pravic za vse ljudi in z minimumom ekonomske ter življenjske varnosti vseh družbenih populacij.

Del te naloge in odgovornosti (naj) nosijo tudi mediji⁴⁰ – prvenstveno pred lastnim pragom. Bourdieu (2001) utemeljeno opozarja, da so novinarji kot osrednji epifenomen novi-

narskega polja (in svetovalci za odnose z javnostjo) prisiljeni v delovanje, kakor ga narekuje to strukturno polje.⁴¹ Tako delujejo pod okriljem (samo)cenzure, pogostega dramatičnega senzacionalizma, teženj k ekskluzivnosti in oglaševalski konkurenčnosti ter podlegajo kapitalističnim imperativom (manipulacijam, izvirajočim iz dejanskih centrov družbene – ekonomske moči), ki so ne samo v areni kazenskega pravosodja, ampak v vseobsežnem izteku izrazito nedemokratične narave. Medijski kontekst je pod prisilo ekonomskih oziroma tržnih interesov, medijsko polje pa posledično (»nasilno«) vpliva na druge družbene strukture, (obveščevalno in/ali preživetveno) odvisne od množičnih medijev.⁴² Odvisnost od medijev je nezanimljiva sestavina strukturnega (»simbolnega« – Bourdieu) nasilja in mehanizem neformalnega družbenega nadzorstva. Alternativna medijska produkcija more vznikniti na podlagi kritičnega spoznanja, da mediji v večinskih potezah upravičujejo obstoječ družbeni sistem oziroma ga ne problematizirajo; problematizirajo pa tiste »nevarne« pojave, ki odvrtačajo pozornost od »resnične« družbene problematike *par excellence*.

Literatura

1. Bohner, G.; Wänke, M. (2009). The Psychology of Attitudes and Persuasion. V: Wood, J.; Gannon, T.: **Public Opinion and Criminal Justice**. London, Willan Publishing, str. 3–32.
2. Boltanski, L. (1999). **Distant Suffering – Morality, Media and Politics**. Cambridge, Cambridge University Press.
3. Bourdieu, P. (2001). **Na televiziji**. Ljubljana, Krtina.
4. Boutellier, H. (2000). **Crime and Morality**. Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
5. Brodeur, J.-P. (2007). Comparative Penology in Perspective. V: Tonry, M.: **Crime, Punishment, and Politics in Comparative Perspective**. Chicago & London, University of Chicago Press, str. 49–91.
6. Bučar-Ručman, A. (2009): An Overview of Research on Media Reports about Crime and Insecurity Issues in Slovenia. V: Meško, G.; Cockcroft, T.; Crawford, A.; Lemaitre, A. (eds.): **Crime, Media and Fear of Crime**. Ljubljana, Tipografija, str. 79–103.
7. Bučar-Ručman, A.; Meško, G. (2006). Presentation of Police Activities in the Mass Media. **Varstvoslovje**, 8/3–4, str. 223–234.
8. Cohen, S. (2004). **Folk Devils and Moral Panics**. London & New York, Routledge.

³⁹ Posameznik v nobenem primeru ni povsem avtonomen, ekskluziven, od družbe povsem neodvisen protagonist čustvenega odzivanja. Vendarle pa v »zadnji instanci« ostaja avtor svoje (samodoločene) emocionalnosti, ki s strukturnimi in kulturnimi pritiski ni absolutno povzročena, četudi je pogojena; ključna oziroma končna odgovornost za lastne (suverene, tudi družbenokritične) čustvene odzive pa ostaja izključno v domeni subjekta. Vsakdo (izvemamo seveda posameznike, ki tega ne morejo storiti, na primer zaradi različnih bolezenskih stanj) ima (z)možnost izgrajevati svojo emocionalno ozaveščenost (pismenost oziroma inteligenco – na primer Salovey in Meyer, Steiner, Goleman) in avtonomijo, ki se upira zakonitostim heteronomnega čustvovanja in delovanja. Slednje ponuja široko paleto možnosti za prizadevanja, da bi strukturni, kulturni in sistemski pogoji vsakdana postali ugodnejši in bolj naklonjeni spoštovanju osnovnih človekovih pravic, tudi v delovanju postmodernih kazenskopravnih sistemov, katerega temeljne poteze so s humanističnega zornega kota najmanj zaskrbljujoče. Strnjeno Muršič, 2008.

⁴⁰ »Naloga in poslanstvo medijev nista le v tem, da po najboljših močeh služijo željam potrošnikov. Enako močno bi se morali zavedati, da je treba na javno mnenje tudi vplivati in pripomoči k oblikovanju splošne kulture. Ta naloga pa je težka in zlasti na kratk rok ne posebno donosna.« (Petrovec, 2001: 312.)

⁴¹ Bourdieu (2001) opredeljuje polje kot skonstruirani družbeni prostor oziroma univerzum, znotraj katerega prevladujejo sistemi dominantnih in dominiranih odnosov neenakosti. Znotraj posameznega polja, na primer novinarskega, velja določena doksa, ki prisili novinarje, da delujejo v skladu s temi definiranimi pravili.

⁴² »... bolj ko je kulturni producent avtonomen, bogat s specifičnim kapitalom in ekskluzivno usmerjen v omejen trg, kjer ima za odjemalce le svoje lastne konkurente, toliko bolj je pripravljen kljubovati. In nasprotno, bolj ko so njegove stvaritve namenjene širokemu trgu... bolj je nagnjen h kolaboriranju z zunanjimi silami... z novinarji in televizijo.« (Bourdieu, 2001: 55.)

9. Cullen, F. T.; Unniver, J. D.; Blevins, K. R.; Pealer, J. A.; Santana, S. A.; Fisher, B. S.; Applegate, B. K. (2009). The Myth of Public Support for Capital Punishment. V: Wood, J.; Gannon, T.: **Public Opinion and Criminal Justice**. London, Willan Publishing, str. 73–95.
10. Dearing, J. W.; Rogers, E. M. (1992). **Communication Concepts 6 – Agenda-Setting**. Thousand Oaks, Sage.
11. Freud, S. (2001). **Nelagodje v kulturi**. Ljubljana, Gyrus.
12. Garland, D. (2001). **The Culture of Control – Crime and Social Order in Contemporary Society**. Oxford, Oxford University Press.
13. Gray, J. M. (2009). What Shapes Public Opinion of the Criminal Justice System? V: Wood, J.; Gannon, T.: **Public Opinion and Criminal Justice**. London, Willan Publishing, str. 49–72.
14. Greco, M.; Stenner, P. (2008). **Emotions – A Social Science Reader**. London & New York, Routledge.
15. Green, D. A. (2007). Comparing Penal Cultures – Child-on-Child Homicide in England and Norway. V: Tonry, M.: **Crime, Punishment, and Politics in Comparative Perspective**. Chicago & London, University of Chicago Press, str. 591–643.
16. Habermas, J. (1969). **Javno mnenje – istraživanje u oblasti jedne kategorije građanskog društva**. Beograd, Kultura.
17. Indermaur, D. (2009). What Can We Do to Engender a More Rational and Less Punitive Crime Policy? **European Journal on Criminal Policy and Research**, 15/1–2, str. 181–199.
18. Kanduč, Z. (2008). Spremnna beseda. V: Wacquant, L.: **Zapori revščine**. Ljubljana, Založba /*cf., str. 149–184.
19. Karstedt, S. (2002). Emotions and Criminal Justice. **Theoretical Criminology**, 6/3, str. 299–317.
20. Kmet, S. (2011). **Vloga čustev v delovanju kazenskopravnega sistema v postmodernem kontekstu** (doktorska disertacija). Ljubljana, Pravna fakulteta.
21. Kristeva, J. (1982). **Powers of Horror – An Essay on Abjection**. New York, Columbia University Press.
22. Lasch, C. (1979). **The Culture of Narcissism**. New York, W. W. Horton.
23. Lijphart, A. (1999). **Patterns of Democracy – Government Forms and Performance in Thirty-six Countries**. New Haven, Yale University Press.
24. Loader, I. (2006). Fall of the Platonic Guardians – Liberalism, Criminology, and Political Responses to Crime in England and Wales. **The British Journal of Criminology**, 46/4, str. 561–586.
25. Lukesch, H. (2003). Violence and the Media. V: Heitmeyer, W.; Hagan, J.: **International Handbook of Violence Research**. Dordrecht etc., Kluwer Academic Publishers, str. 511–543.
26. Meško, G. (2000). Miti o kriminaliteti v ZDA. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 51/4, str. 305–313.
27. Muršič, M. (2008). **Strukturne kontingence emocionalne fenomenologije medosebne nasilnosti** (doktorska disertacija). Ljubljana, Pravna fakulteta.
28. Nussbaum, M. C. (2004). **Hiding from Humanity – Disgust, Shame, and the Law**. Princeton & Oxford, Princeton University Press.
29. Pečar, J. (2003). David Garland: The Culture of Control – Crime and Social Order in Contemporary Society. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 54/1, str. 98–103.
30. Petrovec, D. (2001). Slovenski mediji in kultura (ne)nasilja. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 52/4, str. 303–313.
31. Pratt, J. (2011). The Power and Limits of Populism. V: Karstedt, S.; Loader, I.; Strong, H.: **Emotions, Crime and Justice**. Oxford & Portland, Hart Publishing, str. 331–346.
32. Reynolds, N.; Craig, L. A.; Boer, D. P. (2009). Public Attitudes Towards Offending, Offenders and Reintegration. V: Wood J.; Gannon, T.: **Public Opinion and Criminal Justice**. London, Willan Publishing, str. 166–186.
33. Splichal, S. (1997). **Javno mnenje – teoretski razvoj in spori v 20. stoletju**. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.
34. Tannenbaum, F. (2004). The Dramatization of Evil. V: Jacoby, J. E.: **Classics of Criminology**. Long Grove, Waveland Press, str. 312–313.
35. Taylor, I. (1999). **Crime in Context – A Critical Criminology of Market Societies**. Cambridge, Polity.
36. Tonry, M. (2007). Determinants of Penal Policies. V: Tonry, M.: **Crime, Punishment, and Politics in Comparative Perspective**. Chicago & London, University of Chicago Press, str. 1–48.
37. Ule, M. (1992). **Socialna psihologija**. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
38. Valier, C. (2002). Punishment, Border Crossings and the Powers of Horror. **Theoretical Criminology**, 6/3, str. 319–337.
39. Vodopivec, K. (1991). Javno mnenje in represija. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, 42/3, str. 206–212.
40. Wacquant, L. (2008). **Zapori revščine**. Ljubljana, Založba /*cf.
41. Walker, N. (1985). **Sentencing – Theory, Law, and Practice**. London, Butterworths.
42. Wood, J. (2009). Why Public Opinion of the Criminal Justice System is Important? V: Wood, J.; Gannon, T.: **Public Opinion and Criminal Justice**. London, Willan Publishing, str. 33–48.
43. Wood, J.; Gannon, T. (2009). Preface. V: Wood, J.; Gannon, T.: **Public Opinion and Criminal Justice**. London, Willan Publishing, str. 33–48.

Public perception of crime and the reaction of the (postmodern) criminal justice system

Saša Kmet, LL.D. (sasakmet82@gmail.com).

Vanja Žižmond, B. A. in Communicology, Post-Degree Student of Strategic Market Communications at the Faculty of Social Sciences and the Undergraduate Programme of Economy at the Faculty of Economy in Ljubljana, Assistant for Public Relations (zizmond.vanja@gmail.com).

The article deals with the relationships among public opinion, the mass media, the perception of crime and the operation of the criminal justice system in the postmodern era, which is marked, among other things, by a politicization of professional (for example, criminological) issues and their integration into so-called populist concepts of democracy. After an introductory communicological exposition of the concepts of public opinion and mass media, the authors present a construct of »gothic populism« as a possibly more adequate explanatory mechanism of the public valuation of deviant (criminal) phenomena in relation to the well-known sociological phenomenon – a moral panic. The paper addresses some basic traits that constitute the presumably punitive nature of public opinion (connected with the increasingly repressive trends of western criminal and sentencing policy), which is a far more complex issue, inseparably connected with the structural and cultural characteristics of postmodern (capitalist) communities. On the basis of a comparative analysis of two qualitatively opposite media, covering two actual criminal cases in Great Britain and Norway, the paper provides basic findings about contemporary media reporting of crime, its perpetrators and victims. In the concluding part of the article, the authors highlight, in a critical but optimistic spirit, inherent contingencies of every social order in which it is possible to identify typical structurally and culturally determined emotional attitudes towards the subjects of a criminal justice system but which are looked on from the perspective of acknowledgement and respect for the dignity of other people, their basic rights and life opportunities within the context of assuring fulfilling emotional freedom and self-determination, undoubtedly changeable.

Key words: crime, public opinion, perception of crime, mass media, criminal justice system, postmodern era

UDC: 316.653: 343.3/.7